

гласным /и/ произносится как звук /ч/. Данное фонетическое явление называется ал-Кэшкэшей;

– гласные фонемы в КД сохраняют свое произношение;

– имеющиеся в АЛЯ дифтонги /ай/ и /аў/ в кувейтском диалекте заменены дифтонгами /ий/ и /оў/ соответственно;

– случаи перехода гласного звука /у/ в звук /и/;

– случаи выпадения гласного звука в первом слоге;

– сочетаемость гласных и согласных в различных сегментах потока речи;

– многообразные случаи соблюдения и «нарушения» гласными небной и губной гармонии, фонетические альтерации гласных и согласных.

Результаты исследования, проведенного на основе собранного материала, являются результатом полевых исследований Аушева Ибрагима во время прохождения языковой практики в государстве Кувейт и были защищены в форме выпускной работы на кафедре арабистики КазНУ имени аль-Фараби.

Эта работа явилась результатом полевых исследований на протяжении целого года, в течение которого студент Аушев И. помимо основной цели пребывания в государстве Кувейт дополнительно занимался сбором материалов, касающихся кувейтского диалекта, его

изучением, а также сравнительно-сопоставительным анализом во время прямого общения с населением данной страны.

Следует отметить, что данное исследование имеет важное теоретическое и практическое значение. Его результаты дали нам возможность объективно интерпретировать и получить всестороннее и конкретное представление о фонологико-фонетических и семантических структурах современного кувейтского диалекта. Они могут содействовать развитию ряда общетеоретических вопросов, в частности выявлению и определению фонетических универсалий, типологических явлений и категорий и т.д., которые необходимы для объективного познания диахронного и синхронного состояния диалектов АЛЯ.

1. Кямиев С.Х. Марокканский диалект арабского языка. -М., 1968.

2. Мишкурлов Э.Н. Алжирский диалект арабского языка. -М., 1982.

3. Доклад о развитии мира 2006. -М., 2006.

4. Ghanem M.A. Kuwaiti Arabic for beginners. 2-d ed. -Kuwait, 2001.

5. Bukshaisha, F.A.M. An Experimental Phonetic Study of Some Aspects of Qatari Arabic. Doha, 1985.

6. د. عبد العزيز مطر – من أسرار اللهجة الكويتية - جامعة الكويت 1970م

7. د. عبد العزيز مطر - خصائص اللهجة الكويتية - جامعة الكويت 1996م

8. www. www.languages-study.com/arabic.html

А.М. Нурелова

ЖАПОН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ «БОЛУ ЕТІСТІГІ»: САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Қазақ және жапон тілдеріндегі «болу» етістігін қарастыратын болсақ, екі тілде де көптеген ұқсастықтарды байқауға болады. Жапон және қазақ тілдерінде «болу» етістігі әртүрлі мағыналарда қолданылып, кеңінен таралған.

Жапон тіліндегі «болу» етістігінің қолдану аясы өте кең және мағыналары да әртүрлі. Жапон тілінде бұл етістік бір күйден екінші күйге ауысуды, бір істің жүзеге асуын, белгілі бір деңгейге, мөлшерге жету, бір істің біткенін білдіреді. Сонымен қатар белгілі бір шешімнің қабылданғанын, бір істі жасау қажеттілігін, жасамаса болмайтындығын, бұл уақытқа дейін жасауға мүмкін болмаған істің жасалу мүмкіндігіне ие болғанын білдіретін мағыналарда қолданылады /1/.

Ал қазақ тіліндегі «болу» етістігінің мағынасын қарастыратын болсақ, есім сөздермен тіркесіп келіп бір күйден екінші күйге ауысуды

білдірумен қатар, белгілі бір істің, құбылыстың іске асуы, болуы. Нақтылы бір әрекеттің аяқталуы. Аяқталды, бітірді, дайын, бар еді, бар екен, белгілі бір сөздермен тіркесіп еді, екен, болу, мүмкін сияқты мағыналарда қолданылады /2/.

Жапон тіліндегі «болу» етістігіне толығырақ тоқталсақ, бұл етістік зат есіммен, сын есіммен тіркесіп келіп бір күйден екінші күйге өзгеруді білдіреді. Ал грамматикалық құрылымы зат есіммен келгенде болу етістігімен зат есімнің арасына ни деген жалғаулық жалғанады /3/.

Мысалы: нацу ни натта (жаз болды), хиру ни натта (түс болды), еру ни натта (түн болды).

Нацу ни натта – нацу жаз, натта болды, ни жалғаулық. Яғни жаз болды дегенді білдіреді. Хиру ни натта-хиру түс, ни жалғаулық, натта болу. Еру ни натта-еру түн, ни жалғаулық, натта болды.

Жапон тілінде сын есім екі түрге бөлінеді предикативті және жартылай предикативті

болып. Предикативті сын есім кезінде и жұрнағы ку жұрнағына ауысады, ал жартылай предикативті сын есімдерге ни жалғаулығы жалғанады. Мысалы: киреи ни нару (әдемі болу), оокику нару (үлкен болу).

Киреи ни нару – киреина- әдемі, таза (жартылай предикативті сын есім), ни жалғаулық, нару болу етістігі. Яғни, таза болу, әдемі болу. Ал оокику нару болса, оокику дегеніміз - оокии деген предикативті сын есім, и түсіп қалып, ку жалғанған. Қазақ тілінде үлкен болу дегенді білдіреді.

Қазақ тілінде де көктем кетіп, жаз болды, айнала таза, әдемі болды деп айтылады. Сонымен қатар қазақ тілінде үлкен болды, үлкею деген мағынаны білдіреді. Бірақ екі тілдегі «болу» етістігінің қолданылуы, мағыналары ұқсас болғанымен, грамматикалық құрылымдарында өзгешеліктер бар. Қазақ тілінің жапон тілінен өзгешелігі есім сөздер мен етістіктің арасына жалғаулық жалғанбайды /4/.

Жапон тілінде белгілі бір мөлшерге, деңгейге жету болу етістігі арқылы айтылады. Мысалы: ондова 10 до ни натта, омосава 10 киро ни натта. Жоғарыда келтірілген бірінші мысалда температураның 10-ға жеткенін білдіріп тұр, ал қазақ тіліндегі тура аудармасы температура 10 градус болды, мысалы, кеше температура 10 градус болды, яғни өткен шақты білдіріп тұр.

Жапон тілінде белгілі бір шешім қабылданған кезде де болу етістігі қолданылады. Болу етістігі бұл жерде шешімнің өз еркімен ғана емес, сонымен қатар бір сыртқы күштердің де әсері болғанын білдіретін рөлді атқарады. Грамматикалық құрылымы негізгі етістікке етістіктен есім сөз жасайтын кото сөзі және ни жалғаулығы жалғанып, болу етістігі келеді /5/. Мысалы: кеккон суру кото ни натта, кунни э каеру кото ни натта.

Бірінші мысалда, кеккон суру - үйлену, кото - көмекші сөз, ни - жалғаулық. Яғни үйленетін болдым дегенді білдіреді. Екінші мысалда, кунни - ел, э - бағытты білдіретін жалғаулық, каеру қайту, кото көмекші сөз, ни жалғаулық, натта болды. Қазақ тіліне аударсақ елге қайтатын болдым.

Қазақ тілінде де дәл осы мағынада қолданылады. Ана тілімізде де үйленетін болдым, елге қайтатын болдым деп айтылады.

Міндетті, қажетті деген жағдайларда да болу етістігі қолданылады. Мысалы: шинакереба наримасен (жасамаса болмайды), каканакереба наримасен (жазбаса болмайды).

Шинакереба істеу, жасау етістігінің болымсыз түрі, ал - наримасен болу етістігінің болымсыз түрі. Каканакереба - жазу етістігінің болымсыз түрі, наримасен болудың болымсыз түрі.

Бұл мысалдар жасамаса болмайды, жазбаса болмайды дегенді білдіреді. Бұл сөз тіркестері кезінде негізгі етістік те болу етістігі де болымсыз түрде болады. Бұл мысалдан да біз «болу» етістігінің қолданылуында қос тілде ұқсастықтардың бар екеніне көз жеткізе аламыз.

Болу етістігін қолданатын сөз тіркестерінің бір түрі ол бұл уақытқа дейін мүмкін емес нәрсенің мүмкін болған жағдайда қолданылуы /6/. Мысалы: какеру ени натта (жаза алатын болдым), ханасеру ени натта (сөйлей алатын болдым).

Какеру - жазу етістігінің мүмкіндік формасы, ени - көмекші жалғаулық, натта - болды, ханасеру - сөйлей алу, ени - көмекші жалғаулық, натта - болды. Грамматикалық құрылымына келетін болсақ, негізгі етістік мүмкіндік формасында, көмекші жалғаулық және болу етістігі тұрады.

Қазақ тілінде де болу етістігі белгілі бір сөз тіркесінде тұрып мүмкіндікті білдіретін қолданылуы да бар. Мысалы, жапон тілін үйреніп, жапонша жаза алатын болдым, жапонша сөйлей алатын болдым.

Жапон тілінде етістіктің сыпайылық формаларының бірнеше түрі бар, жасалуы да әртүрлі. Сол формаларының бір түрі «болу» етістігін қолданып, етістіктердің жай түрінен сыпайы формасын жасау. Мысалы: оай ни нару (кездесу), о каки ни нару (жазу), о сувари ни нару (отыру).

Оайнинару - о сыпайылық префиксі, ай - кездесу, ни - жалғаулық, нару - болу. О каки ни нару - о сыпайылық префиксі, каки - жазу, ни - жалғаулық, нару - болу. О сувари ни нару - о сыпайылық префиксі, сувари - отыру, ни - жалғаулық, нару - болу. Бұл жерде мас формасындағы етістікке ни жалғаулығы жалғанып, болу етістігі келеді. Етістіктің алдына о сыпайылық префиксі жалғанады.

Жапон тілінде болу етістігімен келетін тұрақты сөз тіркестері өте көп /7/. Мысалы, ми га нару, гаман га наранай, нантока нару, чири мо цумореба яма то нару, насеба нару

Ми га нару дегеніміз - жеміс пісті, гаман га наранай - шыдамым таусылды, нантока нару - бір нәрсесі болар, насеба нару - өзін қолға алып жасасан іске асады, чири мо цумореба яма то нару - көп түкірсе көл болады, деген қазақ тілімен ұқсас та өзгеше де сөз тіркестері бар. Мысалы, ми га нару тіркесін тура аударма жасасақ жеміс болды деп аударылады, бірақ мағынасы жеміс пісті емес, жеміс бар екенін білдіріп тұр. Гаман га наранай қазақ тілінде шыдам жетпеу, шыдамау, шыдамым таусылды, ал болу етістігін қолдансақ, керісінше шыдамым бар дегенді білдіреді. Насеба нару қазақ тілінде

өзін қолға алып жасасаң іске асады дегенді білдіреді. Ал тура аудармасы жасасаң болады. Бұл сөз тіркесі сөйлемнің қолданылуына, сөйлемнің мағынасына байланысты әртүрлі мағына береді. Мысалы, жасап көрсең болады, байқап көрсең болады. Бірақ жапон тіліндегі сөз тіркесінен мағынасы өзгешелеу. Нантока нару - бір нәрсесі болар деп қазақ тілінде де қолданылады.

Чири мо цумореба яма то нару деген сөз тіркесіне ұқсас қазақ тілінде көп түкірсе көл болады деген мақал бар. Қос тілде де бұл мақалдың мағынасы да, қолданылуы да ұқсас болып келеді. Бұл мақалдың тура аудармасы аз, кішкене заттар жиналып тау болады дегенді білдіреді. Жапон және қазақ тілдеріндегі «болу» етістігін талдау, салыстыру барысында қос тілде де бұл етістіктің қолданылуында, мағынасында ұқсастықтары мен ерекшеліктері бар екенін айқындадық.

Қос тілде де кең қолданылатын, сонымен қатар екі тілге де ортақтығы «болу» етістігінің бір күйден екінші күйге ауысуды, өзгеруді білдіретіні. Сонымен қатар жапон тілінде болу етістігі қолданғанымен, қазақ тілінде қолданбай, керісінше қазақ тілінде қолданып, жапон тілінде мүлдем басқа мағынада қолданылатын тұстары да аз емес.

Жапон және қазақ тілдерінің грамматикасында ұқсас тұстар аз кездеспейді. Керісінше

көп жағдайда грамматикалық тұрғыдан ұқсас болып келеді. Әрине жапонтану ғылымы - Қазақстанда әлі де болса кенже дамыған ғылымдардың бірі, әсіресе жапон тілі. Әрине, бұл - уақыт еншісінде, дегенмен жапон тілін оқу, оқыту барысында Жапониядан алшақ орналасқан қазақстандық жапон тілін оқытандар да, оқытушылар да көптеген қиындықтарға кездеседі. Жапондық оқытушылар жоқтың қасы. Қазақстан сияқты мемлекеттегі жапон тілін оқушылар үшін оқытын тіл грамматикасын түсіну барысында ана тілдеріндегі грамматикалық құрылымдардың ұқсастықтарымен ерекшеліктерін салыстыра отырып түсіну өте маңызды.

1. Ikegami I. [suru] to [naru] no gengogaku, 1981, 12-14 б.
2. Исаев С.М. Қазақ тілі, 1993, 536-538б.
3. Nihongo hyougen katuoujiten, 1998, 59 б.
4. Исаев С.М. Қазақ тілі, 1993, 540.
5. Nihongo bunpou hando bukku, 2002, 72б.
6. Ikegami I. [suru] to [naru] no gengogaku, 1981, 20 б.
7. Ikegami I. [suru] to [naru] no gengogaku, 1981, 20 б.

***

В этой статье рассматривается глагол «стать», в том числе, его применение и особенности. А также выявлены общие и отличительные черты этого глагола в японском и казахском языках.

***

This article focuses on the verb «to become», including its use and features. And also identified common and distinctive features of this verb in Japanese and Kazakh languages.

Ы.М. Палтөре

АБАЙДЫҢ ОТЫЗ СЕГІЗІНШІ ҚАРА СӨЗІНДЕГІ ҚҰРАН МӘТІНДЕРІНІҢ БЕРІЛУІ МЕН МАҒЫНАСЫ

«Құран» - араб сөзі, ол араб тіліндегі «қара ә» (оқыды) етістігінің түбірінен жасалған. Басқаша айтқанда, «Құран» сөзі араб тіліндегі ырықсыз етіс мағынасында тұрып, «көп оқылған», «өте көп тилауат етілген» деген мағынаны білдіреді. Әрине, бұл - «Құран» сөзінің тілдік мағынасы. Егер «Құран» сөзінің бізге таныс діни терминдік мағынасына тоқталар болсақ, қасиетті әл-Азһар университетінің шейхы М. Тантауи: «Қасиетті Құран – адамзат баласын күпірлік қараңғылығынан нұрға шығарып, надандықтан құтқару үшін Аллаһ тағала өзінің соңғы пайғамбары Мұхаммедтің (с.ғ.с) жүрегіне түсірілген Алланың кітабы», - деп түсіндіреді /1, предисловие/. Ал Құранның қазақ тіліндегі аудармасын жасаған Х. Алтай: «Құран Кәрім – Аллаһ тағаланың сөзі. Хазірет Мұхаммедке (с.ғ.с.) Жәбірейіл (ғ.с.) арқылы бүкіл адам баласына тура жол көрсету үшін

араб тілінде бөлім-бөлім жиырма үш жылда түскен», - дейді /2, 3/.

Дәл осы мағынадағы түсініктемені қуаттай келе, ағылшын шығыстанушысы Ахмад Сакр: «Қоран – Священная Книга мусульман. Аллах открыл Коран Пророку Мухаммаду за 23 года, Откровения, главным образом, были ниспосланы в Мекке и Медине, расположенных на Аравийском полуострове. Пророк запоминал их, жил, обучая им, передавая их близким людям и всему миру. Коран предназначен для всех людей мира, в том числе и для христиан, иудеев, неверующих, агностиков, буддистов и представителей всех других конфессий. Коран для всех поколений до Дня Суда. Поэтому Коран обобщенная, очищенная и конечная форма всех предыдущих посланий, откровений и священных писаний», - деп қосады /3, 12/.

Міне, осылайша, біз «Құран» сөзінің тілдік